

Львівський національний університет імені Івана Франка

МАРТИНЯК ЮЛІЯ ОЛЕГІВНА

УДК 32.01:[141.319.8:165.81]:114/115

**ВЗАЄМОДЕТЕРМІНОВАНІСТЬ АНТРОПОЛОГІЧНИХ
ТА ЧАСОВО-ПРОСТОРОВИХ ВИМІРІВ ПОЛІТИЧНОГО**

23.00.01 – теорія та історія політичної науки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Львівському національному університеті імені Івана Франка
Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор
Денисенко Валерій Миколайович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри теорії та історії політичної науки

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Шайгородський Юрій Жанович,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України,
головний науковий співробітник відділу теорії та історії
політичної науки;

кандидат політичних наук, доцент
Вегеш Ігор Миколайович,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»,
доцент кафедри політології та
державного управління

Захист відбудеться 28 жовтня 2016 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 35.051.17 у Львівському національному університеті імені Івана
Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, тел. (032) 239-44-
62

Із дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Львівського
національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів,
вул. Драгоманова, 5

Автореферат розіслано 27 вересня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. В. Бунь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Політичне знання як знання в політиці та знання про політику сьогодні в межах вітчизняного політичного простору детермінується здебільшого через потрактовування політики як автономії, що може бути схоплена сама зі себе через аналіз діяльності суб'єктів політики крізь призму інституційних вимірів у широкому значенні. У зв'язку з цим політика на сучасному етапі зводиться, з одного боку, до набору схем та процедур, хоча, з іншого боку, – уможливує твердження про її кінець, або ж постполітику, що прийшла їй на зміну. Мікрорівень і в значенні теоретичного осмислення політики, і в сенсі її емпіричного аналізу, на який у такому контексті переноситься остання, відкидає рефлексію, схоплення у цілісності й загалом констатує неможливість усвідомлення буття політики, породжуючи такий парадокс: аналіз політики лише як тут-політики у конкретних часово-просторових вимірах, що, проте, позиціонується як універсальний, зводить політику до вузьких темпорально-просторових умов, у такий спосіб виокремлюючи її дослідження поза межами наукового. Коли, наприклад, йдеться про сучасні тенденції зведення політики до постполітики, вони не можуть бути осмислені самі зі себе, для цього потрібна дистанція, бодай методологічна.

Натомість в умовах превалювання позитивістського підходу в політичній науці дослідження позаемпіричних і позаінституційних вимірів політики в такому контексті маневрує між кінцем історії, кінцем політики, крахом великого нарративу, меланхолією за втраченою трансцендентністю, котрі пов'язані з кризою кордонів, вимірів і систем координат. Така ситуація констатує вичерпність класичних, загальноприйнятих підходів до політики, де розглядається або ж винятковість неолібералізму, або ж песимізм, що проголошує марність будь-якої політичної дії. Тому йдеться не про те, що політика як така зникла, а про те, що вона потребує переосмислення. Відповіддю на ці тенденції постає введення у політичній науці поняття політичного, що дає змогу вивчати ті чи інші політичні системи не як об'єктивні, а як гегемонійні, коли поряд з аналізом інституційних чинників запропоновано антропологічні, поряд із процесуальними – темпоральні, а також одночасно з дослідженням простору політики – дослідження простору політичного.

Розрізнення між політикою і політичним, введене у ХХ ст., має широкий евристичний потенціал, але ще не концептуалізоване у вітчизняній науці. І якщо в англomовному, німецькомовному чи франкомовному просторах розрізняють політику і політичне, в Україні поняття «політичне» постає таким, яке ще потребує комплексного, системного й інтеріоризованого на вітчизняний ґрунт підходу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження становить складову частину комплексної науково-дослідної теми кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного

університету імені Івана Франка «Теорії політики: форми політичної рефлексії» (номер держреєстрації № 0111U005524).

Метою дослідження є концептуалізація поняття політичного та з'ясування форм його виявів крізь призму зіставлення атрибутивних вимірів.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

– проаналізувати передумови необхідності переосмислення предметного поля сучасної вітчизняної політичної науки з огляду введення поняття політичного, яке не тотожне поняттю політики;

– розробити теоретико-методологічну основу дослідження політичного;

– систематизувати теоретико-методологічні підходи до концептуалізації політичного та розмежування політики і політичного, визначити риси та характеристики політичного;

– концептуалізувати атрибутивні виміри політичного – антропологічний, темпоральний, просторовий – у динаміці їхнього теоретичного осмислення та крізь призму зіставлення з вимірами політики;

– виявити кореляційність, взаємозалежність і взаємодетермінованість форм виявів політичного;

– довести актуальність поліваріантного підходу до аналізу політичних явищ та процесів, беручи до уваги відмінні типи кореляції вимірів політичного.

Об'єкт дослідження – політичне як базова категорія сучасної політичної теорії.

Предмет дослідження становлять антропологічний, просторовий і часовий виміри політичного у взаємодетермінованості й взаємозалежності, їхній взаємозв'язок з вимірами політики, а також кореляція політики та політичного.

Методологічною основою роботи є методологічні концепти і теорії другої половини ХХ ст., в основу котрих покладено переосмислення засадничих умов буття політичної сфери. Як теоретико-методологічний інструментарій дослідження політичного використано теорії Ж. Рансьєра, Дж. Агамбена, К. Касторіадіса, Ш. Муффа, Е. Лакло, М. Фуко, Ж. Бодрійєра, Е. Балібара, Ю. Габермаса, О. Мархарта, С. Жижека, А. Лефєвра, М. Фуко, А. Бадью, З. Баумана.

Предмет дослідження зумовив необхідність послуговуватися міждисциплінарним підходом, що постає на межі соціальної філософії, теорії історії, соціальної й політичної антропології, філософії мови та політичної теорії. Останні своєю чергою актуалізують застосування до розгляду феномену політичного аналіз фреймів і соціологічної теорії повсякденності, контекстуального підходу, політико-антропологічного підходу, концепту гегемонійного дискурсу, доробків Есекської школи дискурс-аналізу, концепту гегемонії, теорій політичного як розриву, політичного як події та політичного як надзвичайного стану.

Безпосередньо в організації пізнавального процесу використано загальнологічні методи – абстрагування, аналіз, синтез, індукція, дедукція, класифікація, сходження від абстрактного до конкретного.

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена сукупністю визначених завдань, засобами їхнього розв'язання і конкретизована в таких твердженнях:

уперше:

– запропоновано, на основі аналізу теоретичних підходів до розрізнення між політикою та політичним (на противагу виокремленню розгляду політичного як напряму досліджень у межах політичної науки), дуальний підхід до визначення предметного поля вітчизняної політичної науки, коли предметом постає політика і політичне; звідси об'єкт політичної науки – політичне життя суспільства – концептуалізується у двох відмінних теоретико-методологічних рівнях, коли політика виявляється на рівні функціонування політичних систем, а політичне – на рівні гегемонійного дискурсу, загального фрейму трактування співжиття та власне політики;

– визначено риси (контингентність, межевість, акцент на понятті спільного – на відміну від дихотомії «публічне – приватне»), характеристики (постає властивістю співжиття індивідів, є розривом соціального, констатує перманентну наявність дихотомії «друг – ворог», виявляється як симбіоз асоціативного та дисоціативного підходів, пов'язане зі становленням гегемонійної форми організації суспільного життя) і атрибутивні виміри політичного (просторовий, темпоральний, антропологічний); це дало змогу сформулювати підхід до політичного як до властивості співжиття індивідів, основу котрого становить спільне як умова (дискурс) і результат (діяльність), простір якого є простором розриву соціального (але не виводиться з нього), простором «між» (межевості), що перманентно розгортається через відносини з іншими; таке визначення акцентувало зіставлення політики й політичного у площині соціального: політика у вигляді концентрованого соціального та політичне у вигляді його розриву;

– розмежовано темпоральний, просторовий та антропологічний виміри політики й політичного, що, на відміну від підходу, де в рамках єдиного просторового, темпорального чи антропологічного виміру політики виокремлено різні рівні осмислення політичного простору, часу й людини політичної, дало змогу зіставити виміри політичного та виміри політики як відмінні: антропологічний вимір – як розрізнення між дослідженням політичних суб'єктів і дослідженням процесів політичної суб'єктивації, просторовий вимір – як простір діяльності суб'єктів політики та симбіоз соціальної активності, матеріальної культури й власне простору (поняття «політична спатіалізація»); темпоральний вимір – як співвідношення між процесуальністю політики та часом політичного як певним фреймом розуміння співжиття в динаміці; доведено, що антропологічний вимір політичного постає визначальним, а кореляція між просторовим та темпоральним вимірами – обернено пропорційна;

– виокремлено три базові типи кореляції вимірів політичного на основі тріадичної класифікації кожного з них: 1) «територія» – «циклічність» – «я – чужий»; 2) «місце» – «лінійність» – «я – інший»; 3) «потік» –

«фрагментарність» – «я – не-я»; доведено, що кожен з вимірів політичного у межах одного типу кореляції взаємодетермінується, а типи кореляції вимірів політичного накладаються один на одного у межах одного політичного поля, що актуалізує необхідність поліваріантного підходу до дослідження політичних явищ та процесів;

уточнено:

– розрізнення між «другом» та «ворогом» як базове для конструювання політики і політичного, що, на відміну від теоретичних підходів до визначення політики у виключно асоціативному або ж виключно дисоціативному контекстах, дає змогу трактувати політику не з огляду строгої дихотомії «об'єднання – протистояння», а як перманентне розрізнення, яке виокремлено у трьох типах («я – чужий», «я – інший», «я – не-я»), кожен з котрих виявляє себе в асоціативному та дисоціативному вимірах;

– методологічні передумови виокремлення концепту політичної різниці, що крізь призму систематизації підходів до вирізнення політичного у розмаїтих мовних просторах допомогли обґрунтувати необхідність контекстуального підходу до розуміння особливостей виникнення та розвитку політичного знання стосовно політики та політичного;

набули подальшого розвитку:

– тріадична узвичаєність «традиційне – модерне/статистичне – сучасне/віртуальне» у дослідженні політичної сфери буття, яку можна застосувати не лише під час ретроспективного аналізу політичних процесів та явищ, а потрактувати як актуальну поліваріантну схему дослідження політичного та політики, де домінування кожного з типів визначається через інтенсивність їхнього вияву;

– трактування сучасного неоліберального способу організації суспільного співжиття не як об'єктивного, а гегемонійного.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів. У вітчизняній політичній науці фактично відсутнє наукове осмислення категорії політичного, що відмінна від політики. Дисертація доповнить українську політичну науку новими підходами до аналізу політичної сфери. Висновки дисертації можуть стати теоретичним підґрунтям для ґрунтового аналізу політичного, а також допомогти у розробленні методології не лише науково-теоретичних, а й емпірико-аналітичних розвідок. Висновки мають теоретичне і прикладне значення та можуть бути застосовані під час підготовки навчальних посібників, курсів і спецкурсів з політології, політичної філософії, політичної антропології. Дослідження може збагатити такі дисципліни: «Історія політичних учень», «Методологія політичної науки», «Теорія політики» і под.

Апробація результатів дисертації. Основні висновки та твердження дисертації апробовані на міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових конференціях: студентській науковій конференції філософського факультету «Дні науки 2013» (Львів, 2013 р.), звітних наукових конференціях філософського факультету ЛНУ ім. Івана Франка (Львів, 2014, 2015, 2016 рр.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції в історії,

соціології, політології та філософії» (м. Львів, 25–26 вересня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Одеса, 22–23 січня 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук» (м. Київ, 5–6 лютого 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні напрямки розвитку суспільних наук у XXI столітті» (м. Херсон, 26–27 лютого 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної цивілізації: історичні, соціологічні, політологічні аспекти» (м. Херсон, 15–16 квітня 2016 р.). Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображено у 13 публікаціях, з них 4 – наукові статті у фахових виданнях із політичних наук в Україні, 1 – в іноземному виданні політологічної тематики, 1 – в українському науковому виданні, що має статус міжнародного, та 7 тез конференцій.

Структура дисертаційної роботи зумовлена метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, одинадцяти підрозділів, висновків та списку використаних джерел (206 позицій). Загальний обсяг дисертації становить 201 сторінку, з них основний текст – 165 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження та необхідність наукових розвідок у визначеному напрямі, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет, окреслено методологічні засади дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичну і практичну значущість дисертації, подано відомості про апробацію результатів дослідження, публікації та структуру роботи.

У **першому розділі «Стан наукового дослідження проблеми політичного»** розкрито основні концептуальні підходи до виокремлення та дослідження політичного, котрі окреслено на трьох рівнях: 1) концептуалізація поняття; 2) ретроспективний аналіз як віднаходження політичного в історії політичної думки; 3) опосередкована проблематика в сучасних філософських концепціях.

У **підрозділі 1.1 «Виклик політичного у політичній науці»** розглянуто концептуалізацію окремого поняття «політичне» у відмінних культурно-мовних просторах – німецькомовному, франкомовному, англомовному, російськомовному. Виникнення поняття політичного, відмінного від політики, знаменує вичерпність традиційних підходів до осмислення політики, у тому числі й надмірної акцентуації на інституційних вимірах, що репрезентуються як об'єктивні, будучи, однак, у контексті політичного гегемонійними. Проблема політичного висуває для вітчизняної науки низку викликів: це, по-перше,

осмислення проблеми фундаменталізму наукових політичних теорій, автономії та гетерономії політики; по-друге – адекватність вектора потрактовування сучасного стану суспільства крізь призму вибору між постмодернізмом, посткомунізмом і постколоніалізмом. Такий стан справ, очевидно, визначає вектор вітчизняних досліджень політики та пояснює наукове зацікавлення в одних методологічних і концептуальних підходах і менше – в інших. Причому ті підходи, котрі в західній науці постають уже елементом історії політичної думки та політичної науки, у вітчизняній ще актуалізуються й інтеріоризуються.

У німецькомовному просторі виокремлено розвідки К. Шмітта, критичні теорії, зокрема неомарксизм у формі Франкфуртської школи та структурного марксизму Л. Альтюссера, доробки Е. Вольтраса, Ю. Габермаса, у франкомовному – розвідки П. Рікера, Ж.–Л. Нансі, Ф. Лаку-Лабарта, К. Лефора, А. Бадью, Ж. Рансьєра, в англomовному – доробки Есекської школи дискурс-аналізу, культуральних студій. У межах українського наукового простору поняття політичного у наукових працях використовують Ю. Шейко, Д. Шевчук, Н. Амельченко, М. Тур. Однак ґрунтовний аналіз засвідчує: поняття «політичне» постає ще недостатньо концептуалізованим у вітчизняній політичній науці, потребуючи комплексного, системного й інтеріоризованого на вітчизняний ґрунт підходу.

У підрозділі 1.2 «Витоки наукового знання про політичне» акцентовано на рівні ретроспективного аналізу як віднаходження політичного в історії політичної думки та рівні опосередкованої проблематики в сучасних філософських концепціях. У межах ретроспективного аналізу зосереджено увагу на контекстуальному підході дослідження політичного й на тричленній періодизації, що концептуалізує основні відмінності у трактуванні політичної сфери буття. Як виявлено, від давньогрецьких мислителів бере початок твердження про контингентність політики, від Середньовіччя – ідея про асоціацію і дисоціацію, від Н. Макіавеллі – питання автономії та поліваріантності, від Т. Гоббса – політики як дихотомії всього або нічого; натомість сучасні концепції висувають на порядок денний потрактовування політичного як події, розриву, надзвичайного стану.

У другому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження політичного» проаналізовано методологічний контекст вивчення політичного, специфічні для розгляду політичного теоретичні підходи; класифіковано ключові підходи до розмежування політики та політичного, визначено риси, характеристики та виміри політичного.

У підрозділі 2.1 «Міждисциплінарність як базова методологічна засада дослідження політичного» обґрунтовано, що вирізнення політичного як окремого наукового пов'язане з оновленим аргументуванням необхідності теоретико-філософського підходу водночас із емпірико-аналітичним підходом до вивчення політичної сфери та потребує зміни підходу до внутрішньої класифікації політичної науки. Визначено, що дослідження політичного ґрунтується на міждисциплінарному підході, а його виокремлення можливе

переважно внаслідок лінгвістичного, історичного й антропологічного поворотів у науці. Це, з одного боку, зумовлює зміщення акцентів у розгляді політичної сфери буття, а з іншого – розширює поле такого дослідження. Доведено, що теорії дослідження політичної сфери містять низку хиб, котрі варто потрактувати як передумови такого дослідження: йдеться про хибу об'єктивації науки, проблему соцієцентризму та кореляцію між технічним і технологічним та науковим, невраховування котрих спричиняє ідеологізацію політичного.

У підрозділі 2.2 «Аналіз фреймів та критичні теорії: евристичний потенціал до дослідження політичного» розкрито базові механізми вивчення політичного з огляду теорії фреймів (що корелює з поняттям гегемонійного дискурсу, соціально-конструктивістським підходом, соціологією повсякденності) та сучасних критичних теорій (мається на увазі головно постмарксистський підхід з акцентуванням на розмежуванні «політика – політичне», трактуванні політики як розриву соціального, характеристики політичної суб'єктності). Рисами нових критичних теорій постають: відмова від метанаративів, акцентування на рефлексивному критичному осмисленні суспільства; перехід від дослідження влади як структури до влади як репродукування структур і значень та комунікацій; наголошення на зв'язку між відтворенням системи, з одного боку, та її відхиленням від норми — з іншого; дослідження розрізнення «політика — політичне». Перехід від одного гегемонійного типу організації співжиття до іншого – магістральне питання у межах аналізу фреймів, у рамках котрого такий перехід окреслено з огляду виникнення абсолютної події.

У підрозділі 2.3 «Концептуалізація розмежування політики від політичного» згруповано підходи до політичної різниці: політика як практика і політичне як теорія; політика як гегемонія й політичне як переведення у гегемонію. У дослідженні обґрунтовано актуальність власне другого підходу. Політичне постає таким, що виходить за межі укорінених, традиційних, нормативно закріплених практик співжиття, будучи у цьому розумінні своєрідною протилежністю чи виключенням із політики. З методологічного погляду, таке виключення можна проілюструвати в постмарксистській розрізненні між політикою та політичним, у теорій фреймів — перехід від одного фрейму до іншого, у межах мовної детермінації — кореляція між лакуною й називанням.

Рисами політичного визначено контингентність, акцентування на спільному, на противагу дихотомії «приватне – публічне», межевість, а саме політичне окреслено як характеристику співжиття індивідів, в основу котрого покладено спільне як умову і як результат, простір котрого є простором розриву соціального, але не виводиться з нього; це — простір «між» (межєвості), що постійно заново витворюється через наявність «я» та «іншого», «чужого». Наголошено на актуальності дослідження політичного крізь призму аналізу його просторових, часових і антропологічних атрибутівних вимірів.

У третьому розділі «Теоретичний аналіз вимірів політичного» досліджено антропологічний, просторовий та часовий виміри політичного у межах такої логіки аналізу: встановлення відмінностей між вимірами політики й вимірами політичного, окреслення понятійного кола дослідження виміру як категорії політичного, ілюстрація виміру на основі розгляду зіставлення асоціативного та дисоціативного підходів до політичного (Ю. Габермас – Ж. Бодрійяр), сучасні виклики, що можна проаналізувати крізь поняття такого виміру.

У підрозділі 3.1 «Антропологічний вимір політичного» визначено, що антропологічний вимір політичного постає конститууючим стосовно просторового та темпорального вимірів. Якщо «політика» має справу з політичним суб'єктом або суб'єктом політики, то питання політичного – це проблема політичної суб'єктивації. З огляду характеристики політичної суб'єктивації виокремлено доробок М. Фуко й Ж. Рансьєра. Політична суб'єктивація – не традиційний процес набуття статусу суб'єкта політики у межах того чи іншого способу організації суспільного буття (політичної системи), а процес «присвоєння імен» для тих, хто постає не просто в опозиції до суб'єктів політики, а загалом перебуває за межами гегемонійних політичних практик; перехід тих, хто не має власного імені, до закріплення власних з'явлень у рамках гегемонійних форм організації суспільного співжиття, що містить вимогу коригування або зміни цих гегемонійних форм організації співжиття. Як виявлено, дослідження політичної суб'єктивації безпосередньо корелює з дослідженням ідентичності та репрезентації; вирізняє групи, що мають потенцію власного з'явлення й потрактовування: біженці (З. Бауман), виключені (А. Бадью), суб'єктивні фігури кризи (А. Негрі і М. Хардт), прекаріат (Г. Стендінг, С. Йонсон). Дійдено висновку: політична суб'єктивація може конструюватись у трьох вимірах – «я – чужий», «я – інший», «я – не-я».

У підрозділі 3.2 «Простір політичного» обґрунтовано концепцію: якщо простір політики постає простором діяльності суб'єктів політики та визначається межами їхнього впливу, то простір політичного постає простором не політичних суб'єктів, а політичної суб'єктивації, тобто простором розриву, межевості, тим, де концентрується контингентність, а гегемонійний тип організації співжиття трактується не як інваріант, а як один з можливих. Простір політичного – не лише об'єкт, а й самостійний актор. Ураховуючи еволюцію поглядів на політичний простір, вказано на зміну уявлень від ототожнення політичного простору виключно з територією у контексті фізико-географічного виміру і до заперечення простору як такого в контексті теорій інформаційного суспільства. Визначено поняття політичної спатіалізації як складного взаємодетермінованого зв'язку соціальної активності, матеріальної культури і простору, своєрідне змістовне наповнення місць, коли спатіалізація постає політичною категорією, а прикладом спатіалізації можна вважати глобалізацію (за О. Марчартом). Виокремлено три базові форми дослідження простору політичного: 1) територія; 2) місце; 3) потік. Зауважено, що у межах сучасних умов буття вирішальне значення в процесі конструювання простору

політичного мають феномени віртуального простору і медійного міста.

У підрозділі 3.3 «Час політичного» встановлено, що час політичного та час політики не тотожні: час політики постає виразником політичної процесуальності, внутрішньою логікою розвитку політики, а час політичного – виразником культурного коду в межах антропологічного виміру, виключенням зі соціального, по суті, трансформаційним часом-простором за логікою концепції І. Валлерстайна. Виокремлено типи політичного часу, а також проілюстровано асоціативний і дисоціативний підходи до темпорального виміру політики й політичного. У цьому контексті час політичного, відповідно до З. Баумана, може виявляти себе у трьох типах розуміння: циклічність; лінійність; фрагментарність. Окреслено феномени, що допомагають зрозуміти сучасне трактування часових вимірів буття, зокрема й політичного, – багатозадачність, гегемонізація часу простором, питання кінця часу.

У четвертому розділі «Взаємодетермінованість вимірів політичного» розкрито основні типи кореляції вимірів політичного.

У підрозділі 4.1 «"Територія" – "циклічність" – "я – чужий"» політичне першого типу кореляції визначено як співжиття людей у межах єдино можливого, пов'язаного з позадосвідним (міф, релігія, етнічна нація тощо), фрейму трактування дійсності у темпоральності, що завжди повертається/наближається до цього позадосвідного у протиставленні з чужим, демаркацією котрого постає простір як матеріальне, тобто територіальність. Територіально-циклічні виміри буття політичного означають, що політика завжди оперує матеріальними речами, являючись у такому контексті сферою розподілу та перерозподілу ресурсів. Приналежність до території не лише формує ідентичність, а постає чи не єдиною її передумовою. У цьому контексті держава, здійснюючи політику, ніколи не стикається із «тим, що до того не існувало». Натомість у випадку, коли проявляє себе власне політичне як розрив, державі у процесі прийняття політичних рішень достатньо, апелюючи до минулого, знайти аналогії. Такий стан є станом повторення, а держава, правитель і под. уособлюють одномоментно і постать реальної влади, і постать влади символічної. У межах цього типу кореляції виміри політичного і політики синкретичні. Загалом домінантним тут стає просторовий вимір політичного у формі територіальності, адже лише він може бути межевим, таким, що має перманентну потенцію до зміни. Зауважено, однак: це твердження не суперечить визначенню антропологічного виміру як визначального у контексті дослідження політичного: політичне, його виміри і типи кореляції окреслено крізь призму політико-антропологічного підходу й дихотомічного конструкта у найзагальнішій формі протиставлення з іншим, але таке протиставлення в межах першого типу кореляції вимірів політичного актуалізується крізь призму просторового виміру.

У підрозділі 4.2 «"Місце" – "лінійність" – "я – інший"» досліджено другий тип кореляції вимірів політичного. Політичне такого типу – це співжиття й відносини тих чи інших відмінних груп людей у межах творення домінантного, пов'язаного з раціональним (прогрес, розум, науково-емпіричне обґрунтування

і под.), фрейму трактування дійсності в темпоральності, що перманентно прогресує, охоплюючи все більший простір кореляції з «іншим» (коли завжди можна зустріти чужинця, а темпоральний вимір можна окреслити у вигляді прогресу, лінійного розвитку до кращого майбутнього), демаркацією якого постає простір як простір відносин, пов'язаний з поліваріантністю в контексті осмислення альтернативних форм такої організації, що мають раціональні, емпірико-аналітичні підстави. Через домінування раціонального дискурсу виокремлюється політика як емпіричне, досвідне, а політичне в символічному трактуванні (міфологічне, релігійне, етнічне та ін.) заперечується: у такому контексті політичні виміри і виміри політичного постають взаємоконфронтуючими. Якщо в типі кореляції «територія» – «циклічність» – «я – чужий» визначальним є просторовий вимір як територіальність (щоправда, таке твердження – описове, виражаючи загальну оптику розуміння буття політичного), то тип кореляції «місце» – «лінійність» – «я – інший» має центральною темою темпоральності як прогресу.

У підрозділі 4.3 «"Потік" – "фрагментарність" – "я – не-я"» визначено, що третій тип кореляції вимірів політичного постає в душі постмодерну та пов'язаний з імплузією. З огляду розвитку віртуального простору питання необхідності взаємодії з іншим замінюється перманентною необхідністю віднаходження власного «я», а темпоральний вимір постає у формулі «тут-і-зараз» як постійної фрагментарності. Простір політичного абсолютно відривається від матеріального виміру, натомість виявляючись у віртуальному і медійному, коли виникає, за М. Кастельсом, «простір потоку, домінуючого над історично обумовленим простором місць». Тут вже не йдеться про єдино можливу форму організації суспільного буття чи пошук найлогічнішої, а звідси – раціонально найкращої її альтернативи: форма організації суспільного співжиття як така постає лише контекстом, виходячи на задній план. Для третього типу характерне домінування абсолютної незавершеності як заперечення до кінця пізнаваних і єдино можливих підстав організації суспільного буття, що поступається пошуку індивідуальних стратегій буття. Третьому типу кореляції притаманне домінування індивідних, антропологічних вимірів над просторово-часовими.

Досліджено, що кожен з типів кореляції вимірів політичного нікуди не зникає. Вони не лише не замінюють остаточно один одного, а й переплітаються у найрізноманітніші форми взаємозалежності та взаємозаперечення, причому кожен з типів кореляції виявляє себе ще у двох формах – асоціативній і дисоціативній. Кожен тип кореляції вимірів політичного творить власне символічне, виступаючи у складних зв'язках взаємовпливу та взаємозалежності, що творять відповідну політичну культуру. Проілюстровано потенціал використання поліваріантного підходу до дослідження політичних процесів та явищ, ґрунтованого на співіснуванні відмінних типів кореляції вимірів політичного у межах одного й того самого політичного поля.

ВИСНОВКИ

За результатами здійсненого дослідження дійдено таких висновків:

1. Обґрунтовано необхідність дуального підходу до предмета політичної науки, що поділяється відповідно на дослідження політики та дослідження політичного, на протиположності ситуації, коли повсюдна легітимація неоліберального підходу до політичної науки витіснила дослідження поза- та неінституційних вимірів політичної сфери буття до культуральних студій чи філософських розвідок: йдеться про оновлене доведення актуальності теоретико-філософського підходу до вивчення політичної сфери водночас з емпірико-аналітичним. Отже, акцентовано на потребі розмежування між фундаментальними теоріями, які мають в основі певний принцип, самопрезентуючи себе як об'єктивні, постаючи, проте, завжди гегемонійними, й між теорією самої науки політології, що дає змогу ці принципи осмислювати ззовні: пропонувати відповіді на питання дихотомії автономії та гетерономії політики, перевизначення політики відповідно до зміни умов суспільного буття і под. Виокремлення поняття політичного, відмінного від політики, засвідчує вичерпність традиційних підходів до її осмислення; на протиположності твердженню, що політичні інститути більше нічого не пропонують і нікуди не ведуть, поняття політичного підтверджує іманентну необхідність буття політики у вигляді характеристики людського співжиття, що набуває різних форм вияву в актуальності до темпорально-просторових вимірів.

Досліджено, що способи концептуалізації політичного варіюються у різних культурно-мовних просторах. Йдеться переважно (у межах актуальності пропонованого дослідження) про німецькомовний, франкомовний і англійськомовний. Окрім того, вказано на російську політичну традицію, де окреслення політичного здебільшого етатистське. Як засвідчив аналіз, у вітчизняному політичному й політологічному дискурсі цілий пласт досліджень політичного постає своєрідною термінологічною лакуною.

2. Визначено актуальність міждисциплінарного підходу до вивчення політичного, коли виокремлення політичного можливе головню внаслідок лінгвістичного, історичного й антропологічного поворотів у науці, що підтверджують необхідність трактування політичних дискурсів з огляду їхньої гегемонійності, політичних процесів та явищ – з урахуванням контекстуальності, а форм і принципів співжиття – крізь призму перманентної кореляції з іншими. У межах власне політологічного підходу політичне досліджено на основі теорії фреймів (що корелює зі соціально-конструктивістським підходом і соціальною теорією повсякденності) та на засадах сучасних критичних теорій (мається на увазі здебільшого постмарксистський підхід з акцентуванням на розмежуванні «політика – політичне», визначенні політики як розриву соціального, характеристики політичної суб'єктності). Політичне як виключення зі соціального з методологічного погляду можна проілюструвати у рамках дискурсивного підходу як кореляцію між лакуною й називанням, у рамках постмарксизму – як

розрізнення між гегемонійними практиками організації суспільного співжиття (політика) та розривом (політичне), у теорії фреймів – як кореляцію між усталеним фреймом і абсолютною подією.

3. Виокремлено два базові підходи до розмежування між політикою та політичним: політика як практика й політичне як теорія; політика як гегемонійна форма організації співжиття й політичне як аструктурна множинність, виключення з політики. У дослідженні обґрунтовано актуальність власне другого підходу: політичне постає тим, що виходить за межі укорінених, традиційних, легітимізованих практик співжиття, будучи у такому розумінні своєрідною протилежністю чи виключенням з політики, що, проте, має потенцію до зміни усталених гегемонійних практик.

Рисами політичного визначено контингентність, акцентування на спільному, на противагу дихотомії «приватне – публічне», межевість. Політичне окреслено як властивість співжиття індивідів, в основу котрої покладено спільне як умову і як результат, простір котрого є простором розриву соціального (але не виводиться з нього), простором «між» (межесті), що постійно заново витворюється через зіставлення з іншими. Таке визначення політичного де-факто є визначенням через його просторові (простір межесті й розриву соціального, що, однак, не виводиться з нього), часові (перманентно витворюється) й антропологічні (співжиття індивідів через зіставлення з іншими) виміри. Політичне у такому контексті: 1) постає рисою співжиття індивідів; 2) не зводиться до соціального, а є його розривом; 3) констатує перманентну взаємодію «друг – ворог»; 4) виявляється як симбіоз асоціативного та дисоціативного підходів; 5) пов'язане з гегемонійною формою організації суспільного життя.

4. Доведено, що внаслідок специфіки політичного – перманентної зміни його змістовного наповнення – актуальне дослідження з огляду аналізу його атрибутивних вимірів: антропологічного, темпорального та просторового, котрі витворюють відмінні фрейми трактування політичних явищ, процесів, а також категорій і понять. Концептуалізовано розрізнення між вимірами політики та вимірами політичного: антропологічні виміри політики пов'язані з дослідженням суб'єктів політики, антропологічні виміри політичного – з вивченням політичної суб'єктивації (процес «присвоєння імен» (зсередини та ззовні) для тих, хто не лише перебуває в опозиції до суб'єктів політики, а взагалі знаходиться за межами гегемонійних практик, маючи, однак, потенцію до коригування або зміни форм організації суспільного співжиття); просторові виміри політики пов'язані з дослідженням просторів діяльності суб'єктів політики та визначаються межами їхнього впливу, просторові виміри політичного – із простором виникнення політичної суб'єктивації, тобто з простором розриву, межесті, концентрації контингентності й досліджуються через політичну спатіалізацію (складний взаємодетермінований зв'язок соціальної активності, матеріальної культури й географічного простору, своєрідне змістовне наповнення місць); часові виміри політики постають як виразник політичної процесуальності, внутрішньої логіки розвитку політичних

процесів, часові виміри політичного – як певний фрейм розуміння співжиття в динаміці. У рамках кожного із вимірів політичного виокремлено три базові форми їхнього вияву: у межах антропологічного виміру – дихотомії «я – чужий», «я – інший», «я – не-я»; у межах просторового – «територія», «місце», «потік»; у межах темпорального – «циклічність», «лінійність», «фрагментарність».

5. Установлено, що сукупність вимірів політичного утворюють відмінні фрейми розуміння політичного й політики. У зв'язку з цим вирізняють три основні типи кореляції вимірів політичного: 1) «територія» – «циклічність» – «я – чужий»; 2) «місце» – «лінійність» – «я – інший»; 3) «потік» – «фрагментарність» – «я – не-я». Політичне першого типу кореляції окреслено як співжиття людей у рамках єдино можливого, пов'язаного з позадосвідним (міф, релігія і под.), фрейму трактування дійсності у темпоральності, що завжди прагне до повернення чи наближення до позадосвідного й конститується через протиставлення з чужим, лінією демаркації котрого постає простір як матеріальне, тобто територіальність. У другому типі кореляції політичне пов'язане з простором відносин між відмінними групами людей у межах конструювання домінантною, пов'язаною з раціональним (прогрес, розум і под.), форми організації співжиття у темпоральності, що має властивості перманентного лінійного прогресування. Третій тип кореляцій вимірів політичного виявляється в умовах, коли внаслідок домінування простору потоків необхідність констатації наявності «чужого» або «іншого» замінюється перманентною необхідністю віднаходження власного «я» у темпоральності «тут-і-зараз» як постійній фрагментарності. Для першого типу кореляції вимірів політичного характерні антагоністичні відносини й домінування просторового виміру, для другого – агоністичні з домінуванням темпорального, для третього – імплізівне самозаглиблення із превалюванням антропологічного виміру.

6. Підсумовано, що підхід до розгляду політики крізь призму виокремлення типів кореляції вимірів політичного постає своєрідною матрицею розуміння змістовного наповнення тих чи інших політичних феноменів і феноменів політичного. Аргументовано, що типи кореляції вимірів політичного можуть співіснувати у межах одного політичного поля, виявляючись у складних і суперечливих відносинах взаємозалежності й взаємозаперечення. Тому евристичний потенціал використання запропонованого у дисертаційному дослідженні підходу в умовах поглиблення сучасних політичних криз пов'язаний із необхідністю аналізу політичних явищ і процесів, а також понять і категорій не інваріантно, а поліваріантно. Визначено, що такий підхід особливо актуальний у межах дослідження сучасних політичних процесів України. Якщо політичні кризи у країнах, для прикладу, «першого світу» пов'язані із абсолютним домінуванням одного з типів кореляції вимірів політичного й ігноруванням паралельних типів, то в Україні йдеться не лише про необхідність урахування відмінних типів кореляції політичного, а загалом триває процес боротьби за встановлення гегемонійної форми організації співжиття. У такому контексті кожен із типів кореляції вимірів політичного

постає напівгегемонійним і до кінця не вписаним у культурний та політичний контексти.

СПИСОК АВТОРСЬКИХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті у фахових виданнях

1. Мартиняк Ю. О. Особливості осмислення часових вимірів політичного: Ю. Габермас та Ж. Бодрійяр / Ю. О. Мартиняк // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. – 2014. – Вип. 4. – С. 162–169. – (Сер. «Філософсько-політологічні студії».)
2. Мартиняк Ю. Постмарксизм у контексті дослідження політичного: підходи до трактування / Ю. Мартиняк // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. – 2014. – Вип. 5. – С. 279–287. – (Сер. «Філософсько-політологічні студії».)
3. Мартиняк Ю. Ключові принципи розуміння антропологічного виміру як атрибуту політичного / Ю. Мартиняк // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. – 2015. – Вип. 6. – С. 131–138. – (Сер. «Філософсько-політологічні студії».)
4. Martynyak Y. Political crisis: conflict between the types of dimensions of the political / Y. Martynyak // European scientific journal. – 2016. – Ed. 12, No. 14. – P. 91–104.
5. Мартиняк Ю. Типи кореляції вимірів політичного / Ю. Мартиняк // Гілея: наук. вісн. : зб. наук. пр. – К., 2016. – Вип. 106 (3). – С. 340–345.
6. Мартиняк Ю. О. Спатіалізація як базова характеристика простору політичного / Ю. Мартиняк // Політикус : наук. журн. – 2016. – Вип. 1. – С. 16–20.

Інші публікації за темою дисертації

1. Мартиняк Ю. О. Загальні аспекти дослідження феномену політичного / Ю. О. Мартиняк // Тези звітної наукової конференції філософського факультету / відп. за вип. В. Мельник. – Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. – С. 267–272.
2. Мартиняк Ю. О. Постмарксистський підхід до дослідження політичного / Ю. О. Мартиняк // Звітна наукова конференція філософського факультету ЛНУ ім. Івана Франка : тези звіт. наук. конф. філос. ф-ту за 2014 рік / відп. за вип. Л. Рижак. – Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. – С. 242–247.
3. Мартиняк Ю. О. Концепт політичної різниці / Ю. О. Мартиняк // Сучасні тенденції в історії, соціології, політології та філософії : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 25–26 вересня 2015 р.). – Львів, 2015. – С. 120–123.
4. Мартиняк Ю. О. Особливості трактування простору політичного крізь призму концепту політичної різниці / Ю. О. Мартиняк // Суспільні науки:

сучасні тенденції та фактори розвитку : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22–23 січня 2016 р.). – Одеса, 2016. – С. 119–123.

5. Мартиняк Ю. О. Поняття політичного: історіографія та концепція / Ю. О. Мартиняк // Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5–6 лютого 2016 р.). – К., 2016. – С. 115–118.

6. Мартиняк Ю. О. Феномен політичної суб'єктивації / Ю. О. Мартиняк // Пріоритетні напрямки розвитку суспільних наук у ХХІ столітті : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 26–27 лютого 2016 р.). – Херсон, 2016. – С. 165–168.

7. Мартиняк Ю. О. Типи темпорального виміру політичного / Ю. О. Мартиняк // Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної цивілізації: історичні, соціологічні, політологічні аспекти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 15–16 квітня 2016 р.). – Херсон, 2016. – С. 127 – 131.

АНОТАЦІЯ

Мартиняк Ю. О. Взаємодетермінованість антропологічних та часово-просторових вимірів політичного. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки. – Львівський національний університет імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України. – Львів, 2016.

Досліджено політичне як базову категорію сучасної політичної теорії. Обґрунтовано необхідність дуального підходу до предмета політичної науки, що поділяється відповідно на дослідження політики та дослідження політичного. Доведено актуальність міждисциплінарного підходу до аналізу політичного, у межах теоретико-політичного підходу політичне розглянуто на основі теорії фреймів та сучасних критичних теорій. Виокремлено риси політичного – контингентність, акцентування на спільному, на протигагу дихотомії «приватне – публічне», межевість. Визначено, що внаслідок специфіки політичного актуальним постає дослідження політичного крізь призму аналізу його атрибутивних вимірів: антропологічного, темпорального та просторового. Концептуалізовано розрізнення між вимірами політики та вимірами політичного. Установлено, що сукупність вимірів політичного утворюють відмінні фрейми розуміння політичного й політики. Виокремлено три базові типи кореляції вимірів політичного. Окреслено можливості використання типів кореляції вимірів політичного до аналізу політичних процесів та явищ.

Ключові слова: політичне, концепт політичної різниці, постмарксизм, антропологічний вимір політичного, політична спатіалізація, простір політичного, час політичного, політична суб'єктивація.

АННОТАЦИЯ

Мартыняк Ю. О. Взаимодетерминирование антропологических и временно-пространственных измерений политического. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.01 – теория и история политической науки. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко Министерства образования и науки Украины. – Львов, 2016.

Исследовано политическое как базовую категорию современной политической теории. Обоснована необходимость дуального подхода к предмету политической науки, который делится соответственно на исследование политики и исследование политического. Доказана актуальность междисциплинарного подхода к анализу политического, в рамках теоретико-политического подхода политическое рассмотрено на основе теории фреймов и современных критических теорий. Выделены черты политического – контингентность, акцентирование на общем, в противовес дихотомии «частное – публичное», граничность. Определено, что в силу специфики политического актуальным становится исследование политического сквозь призму анализа его атрибутивных измерений: антропологического, темпорального и пространственного. Концептуализировано различия между измерениями политики и измерениями политического. Установлено, что совокупность измерений политического образуют отличительные фреймы понимания политического и политики. Выделены три базовых типа корреляции измерений политического. Определены возможности использования типов корреляции измерений политического к анализу политических процессов и явлений.

Ключевые слова: политическое, концепт политической разницы, постмарксизм, антропологическое измерение политического, политическая спатиализация, пространство политического, время политического, политическая субъективация.

ABSTRACT

Martyniak Y. Mutual determination of anthropological and temporal-spatial dimensions of the political. – The manuscript.

Thesis for scientific degree of candidate of political sciences in specialty 23.00.01 – theory and history of political science. – Ivan Franko Lviv National University of Ministry of Education and Science of Ukraine. – Lviv, 2016.

The work is devoted to research the political as a basic category of modern political theory. The necessity of the dual approach to the subject of political science divided according to the research of politics and the research of the political has been justified. It has been investigated that isolation of the concept of the political, distinct from the concept of politics, signifies completeness of traditional approaches to its understanding. It has been proved that the ways of conceptualization of the political vary in different cultural-linguistic spaces, it mainly refers to the German-speaking,

French-speaking and English-speaking ones and it is also pointed on Russian political tradition where outline of the political is mostly statist. The analysis showed that in the domestic political discourse and the discourse of political science there is a whole layer of researches of the political that appears as a peculiar terminological gap.

It is proved that the urgency of an interdisciplinary approach to the study of the political, while isolation of the political is possible mainly due to linguistic, historical and anthropological turns in science. The necessity for interpretation of political discourses through the prism of their hegemony, political processes and phenomena in the light of contextual approach, and forms and principles of co-existence through the prism of permanent correlation with others has been pointed. Within the approach of political sciences the political has been researched on the basis of the theory of frames and based on modern critical theories (it is mainly about post-Marxist approach with emphasis on distinguishing between «politics – the political», definition of politics as the social gap, the study of political subjectivity).

The features of the political are defined: contingency, idea of the common emphasis on the joint opposed to the dichotomy of «private – public», limitariness. The political is outlined as property of co-existence of individuals, based on the common as a condition and as a result, the space of which is space of rupture of the social (but it is not derived from it), space «between», constantly recreating through comparison with others. It has been proved that due to the specific of the political as a permanent change in its content, it is relevant to research it in the light of the analysis of its attribute dimensions: anthropological, temporal and spatial. The distinction between the dimensions of politics and dimensions of the political has been conceptualized: anthropological dimensions of politics are related to the study of the politics subjects, anthropological dimensions of the political – to the research of political subjection; spatial dimensions of politics are related to the research of activity spaces of politics subjects and are defined by limits of their influence, the spatial dimensions of the political – with the space of political subjection, the space of gap, limitariness, investigated due to political spatialisation; time dimensions of the politics are associated with political procedures, internal logic of the development of politics, time dimensions of the political represent a particular frame of understanding the co-existence in dynamics.

It has been found that a set of dimensions of the political is formed by the different frames of understanding of the political and politics. Accordingly, three basic types of correlation of dimensions of the political have been distinguished: 1) «territory» – «eternal recurrence» – «I-Other»; 2) «place» – «linearity» – «I-Other»; 3) «space of flows» – «fragmentariness» – «I – not-I». It has been proved that for the first type of correlation of dimensions of the political antagonistic relationship and domination of spatial dimension are characteristic, for the second one agonistic ones with domination of the temporal, for the third one impulsive contemplation with prevalence of anthropological dimension. It has been summed up that the approach to the study of the political sphere through the prism of isolation of types of correlation of dimensions of the political represents a particular matrix of understanding content of certain political phenomena and phenomena of the political.

It has been proved that the types of correlation of dimensions of the political can co-exist within a single political field, being in complex and contradictory relationship of interdependence and inter-opposition. It has been determined that the heuristic potential of the proposed approach in the thesis in terms of deepening the current political crisis is linked to the necessity to consider the political phenomena and processes as well as the concepts and categories not in invariant manner, but in multivariate one. The relevance of this approach within the study of contemporary political processes in Ukraine has been determined.

Key Words: the political, political difference, post-marxism, anthropological dimension of the political, political spatialisation, space of the political, time of the political, political subjectification.